

Naapuriyhteistyötä puhtaamman Itämeren puolesta

Valtavat altaat ovat täynnä liejuista, myrkyllistä nestettä. Osa altaista on katettu kelluvalla vanerilla. Lelumaisen pieniltä näyttävät kaivinkoneet työskentelevät muhjuisilla teillä. Aktivistijärjestön pienoiskopterilla kuvaama materiaali paljastaa epätodellisen karun maiseman jättiläismäisen aidatun alueen sisällä Luoteis-Venäjällä Pietarin liepeillä.

Vuonna 1969 perustetulle Krasnyi Borin kaatopaikalle on tuotu jopa kaksi miljoonaa tonnia teollisuuden haitallisimpia jätteitä, kuten kemikaaleja, raskasmetalleja ja öljyjä. Vanerikatteista huolimatta jätealtaiden väitetään vuotavan lumien sulaessa ja myrkkujen päätyvän Itämereen saakka.

Itämeren suojelukomissio HELCOM (Helsinki Commission) on muiden muassa ollut jo pitkään tietoinen Krasnyi Borin tilanteesta. Myös Suomen ja Venäjän presidentit ovat keskinäisissä keskusteluissaan maininneet toimien tarpeellisuuden. Joitain kuukausia sitten suunnitelmat nytkähtivät eteenpäin ja tilanteen parantuminen on todennäköisesti lähempänä kuin koskaan. Miten kansainvälinen yhteistyö on onnistunut edistämään surullisenkuuluisan jättikaatopaikan haltuunottoa? Mitä hyötyä aluetason ympäristöpolitiikasta on Itämeren kannalta?

Muihin maailman meriin verrattuna Itämeri on matala, vähäsuolainen ja melkein suljettu vesiallas. Itämeren luonto on siten erityisen herkkä saasteille. Meren tilaan vaikuttaa myös valuma-alueen suhteellisen tiheä 85 miljoonan ihmisen asutus.

Luonnonilmiöt vaikuttavat monin tavoin ympäristöön, mutta ihminen on keskeinen saastumisen aiheuttaja. Siihen voidaan myös suoraan vaikuttaa. Itämeren suhteen tähän herättiin 1970-luvun alussa, jolloin ympäristötietoisuus oli maailmanlaajuisestikin kovassa nousussa. Vuonna 1974 kaikki rantavaltiot allekirjoittivat Helsingin sopimuksen (Helsinki Convention), jossa maat sitoutuvat suojelemaan yhteistä merta sekä parantamaan merenkulun turvallisuutta. Tämä oli yksi ensimmäisiä kansainvälisiä merialuesopimuksia maailmassa.

Itämeri on yhä vähäsuolainen ja herkkä. Neuvostoliiton hajottua ja Euroopan unionin synnyttyä Helsingin sopimus päivittyi 1992, mutta sen ydin on pysynyt samana: sitoumus toimia Itämeren saastumista vastaan. Sopimuksen toteutumista valvoo yhä HELCOM, jonka sihteeristö sijaitsee Helsingissä. HELCOM on valtioiden välinen organisaatio, jolla on kymmenen sopimusosapuolta: Euroopan unioni, Latvia, Liettua, Puola, Ruotsi, Saksa, Suomi, Tanska, Venäjä ja Viro.

Viime vuosikymmenien aikana kiihtyneet ponnistelut kasvattaa Itämeren alueen taloutta saattavat vaarantaa ympäristöä. Rajallisia resursseja myös suunnataan herkästi nopeampien tulosten alueille kuin ympäristönsuojeluun. Teollisuudelle, kalastukselle, maataloudelle ja merenkululle on kehitetty aiempaa ympäristöystävällisempiä tuotanto- ja toimintatapoja,

mutta tämä ei ole poistanut kaikkia ongelmia. Jäljellä on vielä paljon niin sanottuja ”vanhoja syntejä” sekä uusien tuotantomuotojen tuomia, usein vajavaisesti kartoitettuja riskejä. Lisäksi poliitikoille on todennäköisesti houkuttelevampaa kasvattaa näkyvyyttään nopeilla saavutuksilla. Meriluonnossa syyn ja seurauksen välinen todellinen viive voi kestää vuosikymmeniä.

Vaikka Itämeren suojelun näkökulmasta moni asia on todistettavasti parantunut, ratkaisemattomiakin kysymyksiä riittää. Kun ongelma on kasvanut todella suureksi, kynnys siihen puuttumiseen tuntuu kasvavan. Tähän kokoluokkaan kuuluu Krasnyi Bor, noin 30 kilometriä Pietarista kaakkoon sijaitseva haitallisten aineiden kaatopaikka. Alueella on ongelmajätelaitos ja sinne varastoidaan sekä miljoonakaupunki Pietarin että ympäröivien alueiden erityisen haitallisia ongelmajätteitä. Pitkään on ollut tiedossa, että yli 70 hehtaaria kattavan kaatopaikan käsittelymenetelmät ovat vanhentuneita eikä se täytä ympäristöstandardeja.

Krasnyi Bor on merkitty 1990-luvun alussa luodulle HELCOMin Hot Spot -listalle, jolle kerättiin Itämeren alueen huomattavia saastuttajia. HELCOMin alaisen Base-projektin raportti vuodelta 2013 toteaa, että vaikka uuden jätteen vastaanottoa oli jo silloin vähennetty ja joitakin osia suljettu, ympäristöhaitat kasvoivat yhä. Sittemmin uuden jätteen tuonti paikalle on kielletty, joskin järjestöt raportoivat, ettei tätä ole täysin noudatettu. Ääriarajoilla toimivan myrkykaatopaikan hätätilanteet ovat myös lisääntyneet.

Suunnitelmista huolimatta korjaustoimenpiteitä ei ole saatu käynnistettyä. Yhtenä syynä tälle voisi pitää Venäjän hallintorakennetta: Pietarin kaupunki ja Leningradin oblastin aluehallinto yrittävät säilyttää vastuuta Krasnyi Borista toisilleen. Toinen syy on varojen puute ja kiistely siitä, miten keskushallinnosta saataisiin lisärahaa Leningradin aluehallinnolle.

HELCOMilla on yhä tärkeä rooli etenkin ympäristön tilan arvioinneissa sekä tieteen, politiikan ja hallinnon ammattilaisten yhteen saattamisessa. HELCOMin ydintehtävä ei olekaan täytäntöönpano – se on periaatteessa kunkin jäsenmaan vastuulla – vaan yhteistoiminnan mahdollistaminen ja raamien luominen. Krasnyi Borin tapauksessa HELCOM on arviointien lisäksi vauhdittanut keskusteluyhteyttä ja saanut tarpeelliset toimijat yhteen, jotta maidenvälinen yhteistyö voisi löytää parhaan mahdollisen toteutumismuotonsa.

Viime kesänä aktiivisten tunnustelujen ja asianosaisen HELCOM-ryhmän kokouksen jälkeen, Pietarin ympäristökomitea järjesti tutustumiskäynnin Krasnyi Boriin. Paikalla oli ruotsalaisia, saksalaisia, suomalaisia, virolaisia ja venäläisiä asiantuntijoita ja hallinnon, kansalaisjärjestöjen sekä rahoitustahojen edustajia. Lokakuussa 2016 kuultiin tarkempi suunnitelma siitä, mitä Krasnyi Borissa nyt kannattaisi tehdä. Tähän mennessä pohjoismainen ympäristörahoitusyhtiö NEFCO (Nordic Environment Finance Corporation) oli ehtinyt päättää tarjoavansa lisärahoitusta ja venäläiset vahvistaa halukkuutensa yhteistyöhön. Työläs, mutta täysin toteutettavissa oleva toimintasuunnitelma huomioitiin sittemmin virallisesti HELCOMin delegaattien kokouksessa. Myös Venäjän presidentti Vladimir Putin on vedetty mukaan keskusteluun. Näin tiedotti Suomen presidentti Sauli Niinistön kanslia viime lokakuussa. Presidenttien välisissä keskusteluissa on vahvistettu maiden yhteiset toimet Krasnyi Borin ongelman ratkaisemiseksi.

Tutkimus ja tiedonhankinta tai rahankeruu eivät usein pelkästään riitä. Ratkaisujen toimeenpano hallintoelimien välillä saattaa olla hyytynyt monestakin eri syystä. Kansainvälinen ympäristöyhteistyö voi olla ainoa tapa saada jumiutunut tilanne avautumaan ja yhteistyö toden teolla alulle.

Johanna Laurila

Kirjoittaja työskentelee tiedottajana HELCOMissa